

кандидат юридичних наук, професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, заслужений юрист України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРО КОНТРАБАНДУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

У статті, відповідно до положень КПК України, розкриваються особливості допитів свідків та підозрюваних у кримінальному провадженні про контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Наголошується на основних тактичних питаннях проведення допитів, завдяки яким забезпечується успішне виконання завдань кримінального провадження.

Ключові слова: допит, кримінальне провадження, контрабанда, наркотичні засоби, підозрюваний, прекурсор, психотропні речовини, свідок, слідчий.

В статье, в соответствии с положениями УПК Украины, раскрываются особенности допросов свидетелей и подозреваемых в уголовном производстве о контрабанде наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. Указано на основные тактические вопросы проведения допросов, благодаря которым обеспечивается успешное выполнение заданий уголовного производства.

Ключевые слова: допрос, контрабанда, наркотические средства, подозреваемый, прекурсоры, психотропные вещества, свидетель, следователь, уголовное производство.

In the article, under the provisions of the criminal procedure code of Ukraine, peculiarities of interrogations of witnesses and suspects in criminal proceedings in the smuggling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. Notes on basic tactics of interrogation, ensuring the successful implementation of the tasks of criminal proceedings.

Key words: interrogation, criminal proceedings, smuggling, narcotics, suspect, precursors, psychotropic substances, the witness, the investigator.

Постановка проблеми. В Україні сферу протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів на державному рівні визнано пріоритетною. Про це, зокрема, свідчить факт прийняття Кабінетом Міністрів України Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки [1; 2].

Одним із способів протидії наркоманії є ефективна боротьба із контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, відповідальність за вчинення якої передбачена ст. 305 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Попри певні успіхи у цьому напрямку роботи, кількість злочинів, пов'язаних із контрабандою наркотиків, не зменшується. Окрім того, вони стають все більш витонченішими, а їх вчинення бездоганно організовується та добре маскується. І щоб їм проти-

стояти необхідно як вдосконалювати чинне законодавство, так і розробляти нові сучасні методики виявлення та розслідування таких злочинів. З огляду на це неабиякого значення набувають наукові напрацювання, присвячені удосконаленню процедури доказування у кримінальних провадженнях про контрабанду, зокрема ефективному проведенню такої слідчої (розшукової) дії, як допит. Адже саме допит займає важливе місце серед процесуальних дій, які проводяться під час розслідування кримінальних проваджень даної категорії. Враховуючи викладене, дослідження особливостей проведення допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів про контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів залишається актуальним як для вітчизняної криміналістики, так і для безпосередньої практики розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі розвитку кримінального процесу та криміналістики проблемним питанням проведення допиту приділяли належної уваги такі вчені: О. Я. Баєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, М. І. Єнікеев, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, М. І. Порубов, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко, О. Р. Шляхов, М. П. Яблоков та ін. Однак відносно незначна практика застосування чинного КПК України надає підстави до постійного перегляду наявних напрацювань задля поліпшення практики розслідування у кримінальних провадженнях про контрабанду, передбачену ст. 305 КК України.

Метою статті є розкриття основних особливостей процедури допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів про контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових напрацювань, а також положень гл. 20 Кримінального процесуаль-

ного кодексу (далі – КПК) України надає змоги з'ясувати, що допит свідка є однією із найважливіших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Згідно зі ст. 224 КПК України ця слідча (розшукова) дія проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок має допитуватися окремо, без присутності інших свідків [3].

Допит є процесуальною дією, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваній особі факти, що мають значення для встановлення істини під час провадження [4, с. 187].

Ураховуючи предмет доказування у кримінальних провадженнях про контрабанду, передбачену ст. 305 КК України, варто, насамперед, приділяти належну увагу проведенню й тактиці допитів таких суб'єктів провадження, як підозрювані та свідки. У свою чергу із всього загалу таких допитів можна виокремити й такі їх види, як: допит перевізника наркотичного засобу (або психотропної речовини), допит особи, яка надавала допомогу у переміщенні наркотичних засобів через митний кордон, допит організатора наркобізнесу тощо. Така диференціація зумовлює чітке з'ясування предмета допиту вказаних осіб.

Вченими-криміналістами неодноразово робилися спроби згрупувати обставини, які необхідно з'ясувати під час допиту особи, яка вчинила контрабанду наркотичних засобів. Так, існує слушна пропозиція, що під час допиту належить обов'язково з'ясувати:

- обставини затримання особи із наркотичними засобами;
- питання чи вживає підозрюваний або свідок наркотичні засоби у нелиць-

них цілях, якщо так, то які саме, скільки за часом і як періодично, а також – чи перебуває особа на обліку у нарколога або психіатра, чи проходила курс лікування від наркоманії;

– обставини вчинення злочину, пов'язаного із незаконним обігом наркотичних засобів.

Коло питань, що стосуються даних обставин, залежить від того, яку саме злочинну операцію вчинив підозрюваний [5, с. 543].

Окрім того, під час допиту затриманого контрабандиста пропонується також встановлювати й таку інформацію:

– дані про особу затриманого, її сімейний та службовий стан, місце проживання, родинні та інші стосунки;

– кому належать предмети контрабанди; якщо затриманий виконує лише функцію перевізника, то за чийм дорученням, на яких умовах він погодився здійснити перевезення, кому належить транспортний засіб, який використовувався під час вчинення злочину; чи існують офіційні трудові відносини між ним та особою-організатором вчинення контрабанди, або її власником, чи вчинював перевізник аналогічні дії (перевезення) раніше;

– ким та коли вироблені й обладнані схованки у транспортному засобі, чи використовувалися вони раніше для аналогічних цілей, чи існують ще невиявлені місця для таємного перевезення контрабанди;

– де, коли і від кого затриманий прийняв контрабандний вантаж до перевезення, а також де, кому та за яких умов він повинен був його передати за кордоном; що йому відомо про відправників і отримувачів вантажу, а також про характер вантажу;

– хто і за яких обставин надав перевізнику подробені документи та інші засоби «полегшення» проходження митного контролю, хто проводив інструктаж про лінію поведінки у випадку виявлення контрабанди (невдачі);

– чи є домовленість між затриманим із співробітниками митниці про сприяння останніх у безперешкодному перетинанні кордону (вчиненні контрабанди), на яких засадах мало бути надано це сприяння, у чому полягало; чи здійснювалося таке сприяння раніше;

– кому, окрім власника предметів контрабанди, відомо про перевезення вантажу, яке відношення мають ці особи до діяльності власника вантажу, а також до самого вантажу, що відомо перевізнику про співучасників власника контрабанди, джерелах її походження. У тих випадках, коли в одязі або на тілі затриманого виявлено наркотичні або сильнодіючі речовини, слід з'ясувати, чи не є затриманий наркоманом або токсикоманом, а також – кому призначалися ці речовини та як саме передбачалося їх реалізувати і через кого [6, с. 780–781].

Вказаний перелік обставин, які необхідно з'ясувати, є загальним. Водночас для цього переліку є притаманною одна особливість – до уваги не береться характер предмета контрабанди.

Вивчення слідчої практики щодо розслідування кримінальних проваджень про вчинення контрабанди, передбаченої ст. 305 КК України, дозволяє конкретніше з'ясувати спрямованість питань, які мають ставитися особі (підозрюваному, свідку) під час допиту, зокрема варто чіткіше дізнатися про таке:

– коли і у зв'язку з чим особа була затримана;

– що саме вона перевозила, у зв'язку із чим у неї виникли проблеми з правоохоронними органами;

– при яких обставинах у затриманого було виявлено предмет контрабанди;

– із якою метою особою переміщувався вилучений предмет;

– чи знав затриманий, що саме переміщує через державний та митний кордон України;

– хто надав доручення про переміщення;

- чи знала особа, що здійснювала перевезення саме наркотичних засобів (психотропних речовин);

- чи переміщувала вона раніше наркотичні засоби через державний кордон;

- яка винагорода отримувалася (була обіцяна) за переміщення наркотиків;

- хто надавав (мав надати) винагороду за вчинення контрабанди і в який спосіб;

- для кого призначалися наркотичні засоби або психотропні речовини;

- чи знає перевізник інших своїх співучасників і як давно;

- які відносини у нього із особами для яких призначалися наркотичні засоби, котрі переміщувалися через державний та митний кордон;

- хто виготовлював схованку у транспортному засобу;

- як давно її було виготовлено;

- чи вживає перевізник наркотичні засоби (психотропні речовини) і як давно;

- чому він погодився на їх перевезення;

- хто запропонував вчинити таке перевезення і коли саме;

- що йому відомо про інші випадки вчинення контрабанди наркотичних засобів.

При цьому варто зауважити, що предмет допиту організатора наркобізнесу має свої особливості і передбачає з'ясування таких обставин:

- у кого виник намір організувати злочинний наркобізнес;

- яким чином передбачалося здійснювати незаконну діяльність;

- хто є учасниками злочинного наркобізнесу;

- яким чином розподілені рольові функції усіх учасників;

- які саме операції охоплював наркобізнес (виготовлення, вироблення, збут, реалізацію, контрабанду наркотичних засобів тощо);

- коли було створено злочинну групу для зайняття наркобізнесом;

- чи входять у таку групу іноземні громадяни, із яких країн і хто саме;

- які саме дії виконували іноземці;
- із яких країн постачалися наркотичні засоби (психотропні речовини);

- де вирощувалися наркомісткі рослини та де саме виготовлялися або вироблялися наркотики;

- які канали контрабанди наркотичних засобів існують;

- хто розподіляв доходи від наркобізнесу і в який спосіб;

- чи мали місце конфлікти в злочинній групі і які їх причини;

- чи мали місце корумповані зв'язки із митниками, працівниками правоохоронних органів;

- хто відповідав за підтримання зв'язків із корумпованими працівниками правоохоронних органів;

- яка тривалість існування злочинної групи (організації);

- чи визначався порядок переправлення наркотичних засобів через митний та державний кордон;

- хто здійснював допомогу у перетинанні державного кордону і в який спосіб;

- які способи приховування предметів контрабанди використовувалися під час перетинання кордону;

- чи використовувалися перевізники наркотичних засобів;

- яку кількість наркотиків перевозив перевізник за один раз і яка його винагорода за це;

- кому призначалися наркотичні засоби після перетинання кордону;

- яка подальша доля наркотичних засобів [7, с. 134].

Окрім допиту підозрюваного слідчому варто також відповідально ставитися й до допиту свідків. На початковому етапі розслідування саме ці суб'єкти кримінального процесу можуть надати важливу інформацію.

Свідок, як процесуальна фігура «породжена» самим фактом вчинення злочину, є незамінним суб'єктом провадження [8, с. 48]. Порядок допиту свідка регламентовано статтями 224–226

КПК України. При цьому з позиції тактики варто виокремлювати такі групи свідків:

– особи, у присутності яких відбулося переміщення предметів контрабанди та затримання контрабандиста;

– співробітники транспортних підприємств, послугами яких користувався контрабандист (провідники вагонів залізничного транспорту, начальники поїзду, стюардеси тощо);

– співробітники прикордонної служби, митниці або оперативні працівники;

– члени родини, колеги по роботі, знайомі контрабандиста.

Допит свідка, а саме особи, у присутності якої відбувалось переміщення контрабанди наркотичного засобу (на залізничному транспорті, автотранспорті, літаку тощо) та затримання контрабандиста, має важливе значення для дослідження обставин вчинення злочину. Предмет допиту такого свідка може охоплювати пізнання таких обставин:

– які відносини існують між ним та затриманим;

– коли вони познайомилися;

– про що розмовляли у процесі спільного пересування;

– чи не проявляла затримана особа якихось особливостей у поведінці;

– із ким спілкувався підозрюваний;

– про що велися розмови;

– чи не мав затриманий спільників;

– чи не пропонував затриманий приховати які-небудь речі;

– чи не надавалася допомога затриманому у прихованні предметів;

– чи не пропонував затриманий приховати свої речі кому-небудь іншому;

– як повадився затриманий під час руху транспорту;

– чи не було конфліктів між затриманим та іншими особами, яка їх причина, хто саме конфліктував;

– чи вживали під час руху транспорту алкогольні напої, наркотичні засоби або психотропні речовини, хто саме вживав та у який спосіб;

– чи палив затриманий цигарки, які саме, хто складав йому компанію у цьому тощо.

Висновки. Законодавче визначення у вітчизняному кримінальному процесі правових підстав та порядку проведення допиту є важливою передумовою проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Вміле використання знань щодо особливостей допиту підозрюваного чи свідка на практиці дає змогу своєчасно отримати необхідну інформацію, щодо розкриття злочину, встановлення особи злочинця, а також об'єктивно, всебічно та повно дослідити усі обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування контрабанди наркотичних засобів психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. При цьому під час допитів свідків чи підозрюваних слід завжди пам'ятати про безумовну потребу дотримання правових гарантій прав і свобод особи.

Література

1. Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2010р. № 1808-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-%D1%80>.
2. План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.11.2010р. № 2140-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2140-2010-%D1%80>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відом. Верхов. Ради. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13, – Ст. 88.

4. Криміналістика : підручник / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
5. Курс криміналістики : в 3 т. / под ред. О. Н. Коршуновой, А. А. Степанова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – Т. 2. Криминалистическая методика: Методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка. – 638 с.
6. Криміналістика : учеб. для вузов / под ред. заслуж. деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : НОРМА, 2003. – 992 с.
7. Настільна книга слідчого / М. І. Панов [та ін.] ; ред. кол. В. Я. Тацій [та ін.] ; Нац. ун-т «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2011. – 736 с.
8. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності : навч. посіб. – Х. : Право, 2006. – 160 с.